

Ámítás és hiszékenység

Gyorsjelentés a délvidéki magyar népességi helyzetéről

Ahhoz, hogy igazán alapos elemzést tudjunk nyújtani a mostani állapotról és a várható népességi folyamatokról, még nagyon kevés adatot tettek közzé a 2002. évi népszámlálásról. Ennek ellenére – olyan szociológusként, aki demográfiával is foglalkozik – kötelességemnek érzem, hogy akár egy gyorsjelentést adjak a délvidéki (vajdasági) magyar népesség helyzetéről.

A népszámlálás egy évet késett az előzőhöz (1991) képest, ami már magában véve is zavaró, mert nem nyújt azonos összehasonlítási alapot; ezenkívül Kosovóban nem tartottak népszámlálást, és Dél-Szerbia egyes részein sem volt teljes.

Hogy szemet hunyjunk tragédiánk fölött, pontosabban hogy kisebbnek tűnjön évszázados meghurcoltatásunk és megaláztatásunk következménye, ezért a magyar pártok a népszámlálás idején felszólították a magyar lakosságot, hogy mindenki minden családtagját jelentse be, attól függetlenül, hogy az országban van-e vagy az országon kívül, hogy tíz-húsz évvel ezelőtt távozott-e és már régen letelepedett új hazájában új állampolgárként. („Még visszajöhet, mi visszavárjuk.”) A népszámláló biztosok is így jártak el mindenütt. Csakhogy a szerbek ez alkalommal is – mint eddig mindig – túljártak az eszünkön. Ők is, a pártjaikon keresztül felszólították a szerbeket, hogy minden hozzátartozójukat jelentsék be, ha mindjárt ötven évvel korábban is távoztak az országból (nehogy véletlenül ezeknek a „Johan-magyaroknak” növekedjen az aránya a Vajdaságban, mert ez határ- vagy politikai változások alapjaként szolgálhatna). Erre a „versenyfutásra” épült rá a Nemzetközi Statisztikai Szövetség ajánlása, hogy az ország állandó lakosságába, a statisztikai kimutatásokba kerüljenek be azok a menekültek is, akik egy évnél régebben tartózkodnak az országban, de azok a vendégmunkások is (családtagjaik nélkül), akik egy évnél rövidebb ideje élnek külföldön. Tudni kell, hogy 1991-ben a vendégmunkások családtagjait is beszámították az ország állandó lakosságába – nem így 2002-ben. Már e miatt a módszertani különbség miatt

is összehasonlíthatatlanná vált a két népszámlálás eredménye.

A táblázatban közölt 2002. évi népszámlálási adatok feldolgozásából az következik, hogy 2001 és 2002 között az országból (ebből a megkurtított Szerbiából) 395 943 személy tartózkodott egy évnél rövidebb ideig külföldön, vendégmunkán. A Vajdaságból ez a szám 67 148 fő. Jelenleg még nem tudható, hogy ebből az iszonyatosan nagy számból mennyi a magyar nemzetiségű. Szándékosan mondom így, mert 2001–2002 között valójában Szerbiából senki sem volt egy évnél rövidebb ideig tartó külföldi vendégmunkán. Ellenkezőleg: mindenki régebb óta kinn volt már. Ravasz észjárás, s ennek megfelelően zagyva kimutatás. A zagyva kimutatásból majd értéktelen következtetéseket lehet levonni, minek nyomán a cselekedet is eredménytelen lesz. Senkinek nem jó ez, a szerbeknek sem, de a magyaroknak végképp nem. A szerbek átmenetileg hajlandók a maguk számára is felvállalni a népszámlálás elferdítésének következményeit, csak-hogy minél nagyobb kárt okozzanak a kisebbségeknek és a kisebbségi politikának. Az adatok így elfednek egy katasztrofális állapotot, amelyet majd akkor tesznek nyilvánvalóvá, amikor úgy látják, elérkezett az ideje, hogy pronatalista (népességserkentő) intézkedésekkel javítsanak saját népességük demográfiai helyzetén. Ugyanakkor továbbra is elrejtik a magyarok elől valós mértékű csökkenő számukat, mely a kipusztulásukat sejteti ebben a térségben. Szabad kezet biztosítanak maguknak a magyar nemzetiség további asszimilációjához és elköltözésre ösztönzéséhez. A cél nem változott. Továbbra is igyekeznek a maguk javára fordítani a szűkülő helyzetlehetőségekből adódó cselekvést. A népességpolitika a „szerb Vajdaság” megvalósításának szolgálatában áll. Ha a magyarok száma majd 5% alá esik, és szétforgácsolódnak egy erőtlen etnikai csoporttá, és többé nem jelentenek semmilyen politikai erőt, akkor már a szerbek ki fogják mondani és mutatni az igazat, miszerint a magyarok sorsa azért fordult rosszra, mert „nem születik elég gyerek”.

A vajdasági magyar népesség állapotát mutató néhány jelzőszám

	Határérték	Magyarok
A 65 évnél idősebb népesség aránya az összes népesség százalékában	10,00%	1991-ben 16,59% 2002-ben 19,25%
Átlagéletkor	30 év	1971-ben 37,7 év 1991-ben 41,5 év 2002-ben 43,1 év
Az öregedés indexe (a 60 évesek és idősebbek aránya a 0–19 éves korcsoporthoz viszonyítva)	0,40	1971-ben 0,743 1991-ben 1,142 2002-ben 1,363
Átlagos gyermekszám	2,30	1991-ben 1,62 2002-ben 1,50 alatt (becslés)
Nemzetisége szerint magyar	...	1991-ben 339 490 2002-ben 290 207
Anyanyelve szerint magyar	...	1991-ben 344 667 2002-ben 284 205
Magyar nemzetiségű és anyanyelvű is	...	1991-ben 325 396 2002-ben ...
Magát jugoszlávnak valló, de magyar anyanyelvű	...	1991-ben 14 789 2002-ben...
Születési ezrelék	14,3	1991-ben 10,68 2002-ben 10,0-9,0 (becslés)
Halálozási ezrelék	14,3	1991-ben 8,89 2002-ben 21,13 (becslés)
Születés és halálozás egymás közti aránya	100,00	1991-ben 0,52 2002-ben 0,50 (becslés)
Vitális index (0–14 évesek és 60 évesek és idősebbek aránya)	100,00	1961-ben 1,37 1991-ben 0,71 2002-ben 0,51

A fenti táblázat átfogó áttekintést nyújt a délvideki magyarok csöppet sem virágos, de legkevésbé biztató helyzetéről:

1. Rögtön az elején szeretnék rámutatni a legnagyobb csalásra és abszurdumra. A táblázatból ugyanis az következik, hogy a magyar népesség nemzetiség szerinti száma 1991–2000 között csupán 49 283 fővel csökkent. Ha azonban tudjuk, hogy az említett időszakban a magyarok száma csupán a természetes fogyás (a nagyobb számú halálozások, mint születések) következtében 34 000-35 000 fővel csökkent, akkor alapos gyanúval tesszük

fel a kérdést: az említett időszakban valóban csupán 14 000 fő távozott el az országból? Nem beszélve arról, hogy bizonyos számú magyar asszimilálódott is, elsősorban a szórványokban. Továbbra is azon a véleményen vagyok, hogy az elmenekült-kivándorolt magyarok száma nem lehetett kisebb 40 000-60 000 főnél. Igaz, bizonyos számú magyar anyanyelvű jugoszláv (14 700 fő) ismét részben magyar nemzetiségűnek vallotta magát, de még akkor is hiányzik 25 000-45 000 magyar nemzetiségű.

2. Fájdalmasan kell megállapítani, hogy az anyanyelv szerinti magyarok számának csökkenése még nagyobb, mint a nemzetiség szerintiéké – 60 462 fő. Mivel a 49 283 és a

60 462 között több mint 10 000 fős különbség van, biztosan erősödött a nyelvi asszimiláció. Vagyis 10 000 fő ugyan magyar nemzetiségűnek vallja magát, de szerb anyanyelvű – minden bizonnyal elsősorban a szórványokban. Sajnos, még nem rendelkezünk azzal a keresztábrázattal, amelyből megtudhatnánk, hogy mekkora volt azoknak a száma, akik nemzetiségük és anyanyelvük szerint is magyaroknak vallották magukat a Délvidéken 2002-ben. Nem tudjuk azt sem, hogy hányan vallották magukat jugoszlávnak, de magyar anyanyelvűnek. A Tito-korszakban a szerbségbe való beolvadás a „jugoszláv” ál-azonosság-tudaton keresztül, közvetve történt. Tudni kellene azt is, mennyi szerb nemzetiségű, de magyar anyanyelvű fő van, és mennyi a magyar nemzetiségű, de szerb anyanyelvű.

3. Ennek a magyar népességnek elméleti lehetősége sincs, hogy megérje a következő ötven évet. A táblázatban láthatók azok a szükséges határértékek, amelyek a népesség egyszerű reprodukciójához nélkülözhetetlenek:

- a) Két halálzásra jut egy születés.
- b) A vitális index azt mutatja, hogy ez még legalább 15 évig így fog történni.
- c) A születési ezrelék, amely a magyar anyáktól származó gyerekekre vonatkozik (tehát tartalmazza egy 25-30%-os asszimiláció lehetőségét is a vegyes házasságokban), még ha az asszimiláció gyengülni is fog, akkor is több mint egy harmaddal kevesebb gyermeket tartalmaz, mint amennyi szükséges a magyar népesség egyszerű reprodukciójához.

4. Rohamosan csökken (elfogy) a termékeny korcsoportban lévő nők kontingense. Erre utal a nők 45 éves átlagéletkora. A nők 30 éves korukig megszülik a kívánt és tervezett gyermekeik számának 85-90%-át. A magyaroknál a nők átlagos életkora 45 év. Nyilvánvaló, hogy 1960–2002 között felére csökkent a termékeny nők kontingense. Tőlük elvárni, hogy három gyermeknél többet szüljenek, csak hogy megmaradjon a magyar népesség az előző reprodukciós szinten, képtelenség. Abszurdum megkövetelni még a zéróállapotú állandó népességváltozatot is. Még az is csak hosszabb folyamatban lehetne megvalósítható.

5. A délvidéki magyarság gyorsuló ütemben öregszik. Az öregedés indexe csaknem három és félszer gyorsabb, mint az a népesség egyszerű reprodukciója esetén tapasztalható. Nem csoda, hogy már két évtizede a het-

venőt évesek és az annál idősebbek száma állandóan meghaladja a 20 000-et.

A 65 éves és az annál idősebb népesség aránya csaknem 20%, a népesség egyszerű reprodukciója esetében megengedett 10% helyett. Bőségesen fog aratni a halál idehaza a következő évtizedekben is. Mivel ez a folyamat nagyon gyors, gyakran meg fog történni, hogy az öreg szülőket előbb fogják eltemetni idehaza, mint arról tudomást szereznek a külföldön élő gyermekeik, vagy még mielőtt megérkeznének a temetésre külföldről.

Abban az országban, ahol évtizedeken keresztül az etnikai arányok tervezésével voltak elfoglalva a tudományos akadémián, az írószövetségben, a katonai vezérkarban és a minisztertanácsban, nem lesz könnyű megállítani a számunkra nem kívánatos népességi folyamatot, és féltetni az ilyen népesedési politika nacionalista kieszelőit és mozgatóit.

Családbarát politikára lenne szükség. Vajon megtörténik-e, hogy a szerbek jobban fogják szeretni a család szentségét, mint az államot? Ha ez elmarad, a népfogyatkozás gyökerei még jobban bele fognak ágyazódni önmaguk törvényszerűségeibe. Mindez után már semmilyen gazdasági intézkedés hatása nem fog érvényesülni. Szerbiában minden eddig alkalmazott népességserkentő intézkedés demográfiai értelmét és gazdasági értékét veszítette. Még a pénzben teljesen értékét veszített gyermekpótlék kifizetése is több évet késik. Ezen kívül más intézkedés talán nem is létezik. Ismerte a demográfiai probléma nagyságát és mélységét, valamint a gazdasági helyzet rendezéséhez szükséges időt (ahhoz, hogy az ország nemzetgazdasága és életszínvonala visszakapaszkodjon az 1989. évi szintre, legalább 20 évre van szükség) elmondható, hogy sem a natalitás nem fog növekedni, sem az elvándorlás nem fog csökkenni. Ez továbbra is elsősorban a magyarokat fogja érinteni, de többé már nem vonhatják ki a hatása alól magukat a szerbek sem (mint ahogyan 1918-tól napjainkig számtalanszor megtették). Várható, hogy a következő évtizedben Szerbiából újabb 200 000 fiatal fog távozni. Azt, hogy ebből mennyi lesz a magyar nemzetiségű, most még nagyon nehéz megmondani. Biztos azonban, hogy számukhoz képest aránytalanul sok. Ha folytatják az eddigi gazdaságpolitikát (vagyis a gazdasági nehézségek minél nagyobb részét igyekeznek áthárítani a kisebbségekre), akkor egész biztosan aránytalanul sok magyar hagyja el szülőföldjét. Ha a szerbiai vezetés új gazdaságpolitikába kezd, akkor kevesebb, de a folyamatot még a jóakarát sem fogja tudni leállítani – csupán lassítani. De mi már ezzel is megelégednénk.